

INTERJÚ SZENTESI ANIKÓVAL

Bata Tibor

› **A Kecse utcai galéria helyiségében ünnepeztük a közelmúltban hetvenedik születésnapodat. Ugyanitt májusban férjed, a harminc éve elhunyt Erdei András építész emlékére rendeztél kiállítást, melyet Jankovics Marcell nyitott meg. Hogyan gyűjtötted össze a tárlat anyagát?**

A kiállítás apropója, hogy András az idén májusban lett volna hetvenéves. Születésének dátuma szinte egybeesik halálának 30. évfordulójával. A régi barátok kértek meg, hogy szervezzek meg egy összejövetelt, illetve kiállítást az emlékére. Összegyűjtöttem a régi kiállítási tablók közül a még jó állapotban lévőket, rajzokat, írásokat, válogattam hazai és finnországi fotóiból. A 80-as évek elején volt egy olyan elképzelés, hogy Budapesten megalakul a finn-magyar baráti társaság, hiszen Finnországban már volt magyar–finn baráti társaság. Erre az alkalomra András finnországi és hazai fotóiból terveztek bemutatót. A megnyitón azonban elmaradt, mert egy nappal a meghirdetett időpont előtt a hatalom nem engedélyezte azzal a határozattal, hogy csak szovjet–magyar baráti társaság lehet hazánkban. Ezt az anyagot őrizgetem azóta. A Magyar Kultúra Házában, Helsinkiben 1995-ben kiállítás is szerepelt jó része. Ezeket a fotókat láthatták a megnyitón megjelentek.

› **Andrással az egyetemről ismertétek egymást?**

Egy évfolyamba, sőt egy tankörbe jártunk (remek csapat volt), negyedévben már látszott, hogy összetartozunk. Együtt diplomáz-

tunk 1969-ben Gáborjáni Szabó Péternél, akitől tanácsot kértünk, hol helyezkedjünk el. Szimpatikus volt Nagy Elemér, akinek finn kapcsolatai is voltak, de ő a Köztiben, egy nagy munkákra szakosodott cégnél dolgozott, ahol önálló munkához nehezen jut egy kezdő építész. Péter ajánlotta a Szövtervet, azzal, hogy jó építészek vannak ott. Ez kisebb cég volt ugyan, kisebb munkákkal, de megvolt a lehetőség, hogy néhány év elteltével az ember saját neve alatt adjon ki terveket. Itt különböző osztályokon dolgoztunk, András éppen Makovecz Imre műtermének szomszédságában. Hamarosan jó kapcsolat alakult ki a Mesterrel. András a cégbe való belépést követően utazott ki Finnországba, egy tíz hónapra szóló ösztöndíjjal. A HAKA építészirodában dolgozott, főleg szövetkezeti lakások és lakóparkok tervezésével foglalkozott. 1977-ben már együtt indultunk egy egy hónapos építészeti körútra Finnországba. Az ott tapasztaltak, látottak nem hasonlítottak az itthoni körülményekhez, s ez nemcsak az építészetre, hanem az életkörülményekre is vonatkozott. Úgy vélem, ennek a kettősségnek a feszítése komolyan közrejátszhatott András korai halálában. Finnország, a finn emberek egyenessége, őszintesége, tisztessége magával ragadta őt, mert ő is ilyen volt. A hazai hazugságokkal, nemtelen támadásokkal teli világunk nagyon eltért ettől, s ő megpróbált küzdeni ez ellen.

› **Milyen kapcsolatot ápolt férjed a finn építészekkel?**

A szövetkezetilakás-építés tanulmányozása

▼ Családi ház, Debrecen



címén 1979-ben ismét ki tudott utazni egy rövid időre – a témából tanulmány is született. Már az előző útjai során is kapcsolatba került több építéssel, hiszen jól tudott angolul és németül. 79-ben pedig már vitt magával anyagot Makovecz Imrétől, Csete Györgytől, Kovács Attilától, Mezei Gábertól, Jankovics Tibortól, Olta Pétertől, Dulánszky Jenőtől, Kistelegdi Istvántól, s a saját velemi épületeiről. Ezzel az anyaggal kereste meg a Finn Építészeti Múzeumot, amelynek az akkori igazgatója Juhani Pallasmaa volt. A múzeumban Markku Komonen kapta meg feladatul a kiállítás megszervezését. Neki igen komoly affinitása volt ezekhez az épületekhez, illetve ehhez az építészeti szemlélethez. E kapcsolat révén szervezték meg 1981-ben az első kiállítást Finnországban, Helsinkiben. Innen indult azután útjára a magyar szerves építészeti bemutatkozása szerte Finnországban, Norvégiában, Svédországban, Ausztriában, majd Németországban.



▲ Nép művészeti Alkotótelep, Velem. Balról: Fafaragóház (1978–80), Kovácsműhely (1982), Fásszín (1981). Építész: Erdei András



› **Te jártál finn építész irodájában?**

Természetesen látogatóként jártam az építészeti múzeumban, illetve Reima Pietilä és Arvi Ilonen irodájában. András sűrű levelezést folytatott velük. Emlékszem, milyen szigorú, nekünk szokatlan munkarendjük volt: a lázas munkát csak két rövid kávészünet és egy ebédszünet szakította meg. Ekkor összeültek, és mindent megbeszéltek. Amikor András először került be egy ilyen irodába, azt hitte, nem akarnak vele szóba állni... Nálunk nem ez a mentalitás uralkodott s uralkodik az építészirodákban. Ami nagyon imponált: minden építésznek két asztala volt, az egyiket dolgozott, a másikra pakolta a munkához szükséges egyéb terveket, eszközöket. Az irodák különálló részében pedig a makettkészítés folyt. Ez nagyon tetszett.

› **A Szövtervben készült egyik híres munkája, a hévizi Bányászudülő, melylyel szinte párhuzamosan indult a velemi kézművestábor épületeinek tervezése. Hogyan lehetett összeegyeztetni a kettőt?**

A hévizi munka céges munka volt, a Bányász Szakszervezet megbízásából. Itt több épületet is tervezett András: először egy szállóépületet, majd egy uszodát, gyógyászati részt, az orvosoknak szolgáló lakásokat. Ezeknél az épületeknél is sok fát, faszerezetet használt. Az uszoda bütöfalaira életfát tervezett, e mögé rejtette el a szellőzőnyílásokat. Nem volt egyszerű abban az időben erről meggyőzni a főnököket, mégis sikerült. Velem viszont más világ volt. Itt senki sem szólt bele, hogy mit csinál, csak a fafaragók. Ezeket a találkozásokon mindenki szabadnak érezte magát, annak ellenére, hogy tudtuk: köztünk is ott van az a személy, aki írja a jelentést. Talán azért is volt olyan hihetetlen szabadságérzete mindenkinek, mert a munkahelyről nem volt olyan egyszerű elmenni egy-egy foglalkozásra, vagy a nyári táborba. Kikérőt kellett kérni a vezérigazgatótól, hogy nyáron

két hetet Velemben tölthessünk. A szocializmusban a társadalmi munka – mert ez az volt, ezért senki egy fillért nem kapott – jó pontnak számított, de azért engedélyeztetni kellett. Legalábbis a mi cégünknel ez volt a rendszer. Abban az időben Velem a határsávba tartozott, ahová az engedélyen túl meghívó is kellett, melyet a vonatra felszálló civil BM-alkalmazottak tüzetesen ellenőriztek. Emlékszem, gyanús határsértőknek néztek minket. Egyszer minden csomagunkat ki is forgatták, amikor esős időben, gumicsizmában, hátizsákkal és három gyermekünkkel indultunk útnak.

› **Hogyan kerültek Velembé?**

Ez egy fantasztikus időszak volt, a 70-es években induló táncházmozgalommal és a kézművesség újraéledésével. Vas megyében Péterfy László szervezett fafaragó stúdiót, ahol arra tanította a faragókat, hogy nem dísz tárgyakat, hanem használati tárgyakat kell készíteni. Velemben, a Megyei Művelődési Központ Továbbképző Házában gyűltek össze rendszeresen, ahol a fotelekben ülve faragtak, és a szőnyegről szedték össze a faforgácsot. Nem igazán volt megfelelő ez a hely erre, ezért határozott el, hogy építeni szeretnének egy nekik tetsző műhelyt. Szükség volt egy alkalmas helyszínre, így Péterfy László Makovecz Imre, Csete György és András segítségét kérte. Hármójuk közül Andrásnak volt ideje meglátogatni őket. 1977-ben indult ez az életre szóló kapcsolat. 1978 nyarán kéthetes tábor szerveződött az első épület, a fafaragók házána felépítésére. A férfiak két műszakban építkeztek, az asszonyok főztek. A HÁZ, csupa nagybetűvel, két egységből áll, melyet középen a tűz kapcsol össze. A fafaragó műhely elvárásaihoz igazodó háromszintes épület alsó szintje félig a hegyoldalba van vájva, és falazott rendszerű. Erre került a boronafalás szint, amit már a faragók építettek András irá-

nyításával. Szeretném megjegyezni, hogy az építkezésben nemcsak a Vas megyeiek vettek részt, hanem az ország más részéből is jöttek segíteni. A tető kalabukos megoldását a cáki pincékről vettük át. A tetőtér pedig alvásra szolgál, no, nem szállodai a minőség, csak úgy a földre helyezett matracokon. A csapathoz később szövők, fazekasok, kovácsok és kosárfonók is csatlakoztak, egy komplex telep nőtt ki magát, több műhellyel. Férjem halála után sem szakadt meg a kapcsolat a Velemi Stúdióval, terveim szerint épült egy szabadtéri színpad, kosárfonó műhely, majd egy gatter (vízi fürész a terület mellett haladó patakra építve), hogy helyben lehessen deszkát vágni, végül egy új asztalosműhely, ahová a nagy gépek kerültek. Estéknél körülültük a táborúzet, Péterfy László gyönyörű erdélyi népdalokat tanított, s hajnalig lestük a hihetetlen mennyiségű csillagot az égbolton, amit itt-hon, Budapesten nem láttunk.

› **Ma is működik a népművészek alkotótelepe?**

Jelenleg zavaros a helyzet, mert a kormány most mindent állami tulajdonba vesz, s más üzemeltetőnek kívánja kiadni. Amíg ezek a folyamatok nem érnek véget, nehezen tud működni a stúdió. Megszűntek a nyári táborok, pedig évek óta gyerektáborokat is szerveztünk, ahonnan az utánpótlás egy része is kiött. Bízom benne, hogy ez a változás nem fogja megszüntetni a negyven éve működő stúdió létezését, hanem folytathatják a közös munkát. Ugyanis itt az alkotók nem a saját tárgyaikat készítették, hanem mindig közös munkát végeztek. Amikor a műhelyek felépítése befejeződött, elkészítettek például egy vasi szobabelsőt a régi mintájára, de a mai igényeknek megfelelően. Vagy például megtanulták az ácsolt láda készítését. De készült itt templombelső berendezése is. Nagy kár lenne, ha ezt nem folytathatnák tovább.

› **Mit szóltak a velemi tervezéseitekhez a Szövtervben, ahol köztudottan más felfogás uralkodott?**

Nem igazán érdekelte őket, bár amikor a boronafalás ház elkészült, kinevették Andrást, mondván: öt év múlva úgyis ösz-

INTERVIEW WITH ANIKÓ SZENTESI

70-year old architect Anikó Szentesi and her husband have visited Finland several times. Back in 1979, Hungarian organic architecture and the work of Imre Makovecz made their debut in Western Europe through the Finnish connections of András Erdei. After the death of her husband, Imre Makovecz summoned her and Ágnes Kravár in his office to discuss the creation of Paralel Ltd. Her works include public buildings, the site of the folk art camp in Velem and several family homes.

sze fog dőlni, mert fából van. Ehhez képest 36 éve áll..., csak szű ellen kell kezelni. Az univáz és az előre gyártott szerkezetek korában a tervezőirodában előre meghatározták, hogy mit miből kell tervezni: univázból áruházat, a szövetkezeti lakásokat blokkokból..., nem tudtunk rajtuk sokat variálni. Egyszer megbízást kaptam egy nagykanizsai szövetkezeti vendéglátóegység tervezésére. Az épület egy lakótelep közepére került volna. Az üzemeltető határozott kérése volt, hogy miután ott annyi szögletes van, tervezek valami lazább dolgot. Ehhez igazodva egy centrális alaprajzra szerveztem az épületet. Az akkori ügymenet egy munkával kapcsolatban az volt, hogy először egy belső zsűrin kellett ismertetni a tervet az irodavezetők, osztályvezetők és a főmérnök előtt, majd következett egy külső zsűri, amikor jelen volt a megrendelő is és valamennyi hatóság, akik helyben nyilatkoztak a tervről. A belső zsűrin ott volt Mandel Tamás Ybl-díjas építész, aki felháborodott ezen a centrális elrendezésen, és addig kardoskodott, míg az lett a belső zsűri állásfoglalása, hogy tervezek egy kilencvenfokos vonalakra szerkesztett épületet a következő fordulóra. Hiába jelezte a megrendelő, hogy neki az eredeti centrális kell, az Ybl-díjas kolléga szava volt a döntő.

› Senki sem kapott nagyobb szabadságot?

Makovecz Imrere természetesen nem vonatkoztak az előbb elmondottak – ő olyan feladatokat kapott, amelyek során viszonylag szabadon tudott dolgozni. Amikor megindult az irodaház-építési láz, akkor a Szövterv is saját irodaházat szeretett volna építeni, hogy egyesítse a különböző helyszíneken működő részlegeit. Imrere bízták a feladatot, amit neki is a zsűri elé kellett vinnie. A vezetők különböző kifogásokkal újra és újra áttervezették vele az irodaházat. Imre megunt a packázást, felállt, s kilépett a cégből, végleg otthagyta ezt a társaságot... Mi hűséges típusok voltunk, amikor jött egy újabb munka, mindig reménykedtünk abban, hogy ezúttal másképp lesz. Volt egy kedves barátunk, aki éppen a hasonló esetek miatt állandóan változtatta a munkahelyét, majd tíz év elteltével megállapítottuk, hogy egyikünk sem jutott előrebb.

› Milyen jellegű munkáid voltak a tervezőirodában?

Bekerüléssel párhuzamosan kezdett el foglalkozni a főváros a fürdők felújításával. Pályázatot írtak ki a Rác fürdő rekonstrukciójára. Mivel diplomamunkám is egy gyógyfürdő volt, néhány fiatal kollégámmal

részt vettünk a pályázaton, ahol névtelenekeként első díjat nyertünk. Ez óriási felháborodást váltott ki szakmai berkekben, végül a tervből nem lett semmi, talán nem is véletlenül... Az eredményen felbuzdulva azonban Kéri Gyula, nálam jóval idősebb és tapasztaltabb építész kollégánk kapacitált minket, hogy induljunk a Margit-szigeti Gyógyszállóra kiírt pályázaton is, melyen szintén első díjat nyertünk. A tervezett épület nem egészen így nézett ki az én variációmban, én inkább az Ybl-féle hagyományhoz nyúltam vissza, de azt az elképzelést lesöpörték a nagyok. A megrendelő nyomására az elkészült épület magasabbra sikerült, mint a pályázati terv. A harkányi fürdő pályázatán pedig megvételt nyertünk. Egyik kedves munkám volt a parásdsvári volt SZOT Gyermekeküdülő bővítése és felújítása. Izgalmas volt az Ybl Miklós tervezte épületekkel foglalkozni: végre nem csak derékszögökben és egyenlábokban lehetett gondolkodni. A SZOT azonban a gyulai üdülőjére költötte el minden pénzét, így a parásdsvári komplex gyógyüdülőközpont tervéből sem lett semmi. Sokáig üresen is állt az épületegyüttes, s csak pár éve vette meg valaki, valakik, akik felújították, de nem mint gyereküdülőt, hanem mint többszintes szállodát üzemeltetik.



▲ Kollégium, Vályi Péter Szakképző Iskola, Tamási, 2002

› A fióknak való tervezés csak erre az időszakra volt jellemző?

A szocializmusban mindig volt munkánk, hiszen fenn kellett tartani a vállalatokat, de ezeknek a terveknek csak 10%-a épült meg, a többi maradt a fiókban. Rengeteg tanulmányterv készült, melyeket azonban nem követett valódi megbízás. A rendszer-váltás után ez az arány jobb lett, de például az egyik munkánál előfordult, hogy visszavette a pénzt a főváros, s nem valósult meg a terv, pedig már a kiviteli terv is készen volt.

› Férjed halála után Makovecz Imre hívott a Makona Kiszövetkezetbe, majd 1991-ben Kravár Ágnessel ugyanitt megalapítottátok a Paralel Kft.-t. Rengeteg munkátok volt, folyamatosan fogadtatok vándorokat. A Paralel névválasztás mire utal?

Ami a névválasztást illeti, Ágival mindketten építészek és családanyák vagyunk, azaz párhuzamosan végezzük a feladatainkat. Ezért lettünk Paralel. Amikor a három gyermekem megszületett, elkezdtem gondolkodni, hogy a napi 24 órás elfoglaltságot igénylő tervezést hogyan fogom bírni, hogyan fogom összeegyeztetni ezt a két feladatot. Szamba vettem a lehetőségeket: az önkormányzati munkakör, az íróasztal melletti aktatologatás nem nekem való, a kivitelezés sem az én világom, de az sem, hogy anyagmennyiségeket számoljak napi nyolc órában, vagy egy beruházási osztályon irodai munkát végezzek. Megmaradtam a tervezésnél, ez az én világom. A férjem és tágabb családom segített és támogatott, hogy mindkét hivatást el tudjam látni. Férjem halála után a megváltozott környezet, az alkalmazotti létből önálló tervezővé válás megélése és Makovecz Imre mindenki-re sugárzó energiája és karizmája segített önmagamra találni.

› Milyen megbízásokat kaptál ebben az időben?

A kezdeti nehézségek után valóban sok szép munkával bíztak meg. Ilyen volt a Visegrádi Gyógyintézet rekonstrukciója, az agárdi Chernel István Általános Iskola, vagy a tamási Vályi Péter Szakképző Iskola bővítése. Ez utóbbinak sajnos csak egy része épült meg, a többi maradt tanulmány-

terv szinten, miután megszűnt a címzett állami támogatás. Számos családi házat is terveztem például Budapesten, Söptén, Vencén, Toronyban, Körmenten, Csobánkán, Pomázon, Gödöllőn, Debrecenben, Mezőberényben és Ozorán. A Visegrádi Gyógyintézet egykori gazdasági igazgatójának felkérésére vállaltam el a budapesti Szent István Kórház főépítési feladatait. Ott is több évig dolgoztam. Ezalatt készült el a Merényi Gusztáv Kórház traumatológiájának bővítése. Készítettem rendezési tervet Gárdonyba. Velem után az országban máshol is elindult az alkotóműhelyek építése: Tiszavárkonyba terveztem a helyi kézműveseknek.

› Volt alkalmam néhány családi házat belülről is megtekinteni. Milyen gondolatok foglalkoztattak, amikor ezeket az összetéveszthetetlenül „magyar” épületeket tervezted?

Ebben valószínűleg része van annak, hogy keresztapám tanyasi tanító volt Jászládányon, ahol sok nyarat töltöttem el. Szerettem a végtelen látóhatár adta szabadságot, az emberléptékű házakat, a fára mászást, a patakban való horgászást, a természetet, amely körülvevett, az egyszerű, de okos, őszinte embereket. Természetesen a Velemben hallott előadások (mert hívtunk előadókat is) ugyancsak megerősítettek abban a meggyőződésben, hogy a múltat végképp nem kell eltörölni, mint ahogy ezt nekünk tanították. S ahogy a tárgyformálásban is meg lehet töltöni a régi formavilágot mai funkcióval, úgy a magyar népi építészet formavilágát is. Megjegyzem, hogy a 60-as, 70-es évek világhírű finn dizájntermékei is a helyi népművészet hagyományából indultak ki. Céлом volt, hogy olyan házakat tervezek, amelyekben szeretnek élni az építetők, amelyek valóban az otthonukká válnak. Ezt, a visszajelzések alapján elmondhatom, sikerült megvalósítanom.

› Főépítési megbízást is vállaltál ez idő tájt. Hogy kerültél éppen Verőcére?

2000-ben bíztak meg a millenniumi harangtornyok megtervezésével a Hősök terére. A tornyok a Héttorony Fesztivált követően Verőcére kerültek, az akkori

polgármester, Bethlen Farkas fogadta be őket. Miután rendezési tervet kellett készíttetnie a városnak, szükségük volt egy építészre. Elkészítettem a helyi védelmi rendeletet, valamennyi házat dokumentálva. Az új rendezési terv elkészültekor jelentkezett egy befektető, hogy lakóparkot akar építeni a hegyoldalban. Ez azonban nem volt lehetséges, mert a kiszemelt terület a valóságban erdő volt, noha a Földhivatalnál nem így szerepelt. Mivel nem voltam hajlandó az Erdészeti Szakhatóság állásfoglalását, miszerint az a terület erdő, semmibe venni, s a rendezési tervben ezt a területet lakóövezetté módosítani, így elváltak útjaink.

› Két éve, 2014-ben abbahagyta a tervezést.

Öt unokával a hátam mögött, időnként a tengerentúlról eltűnve nem lehet, illetve én nem tudok felelősségteljesen munkát vállalni. Amikor az én három lányom kicsi volt, Édesanyámék is sokat segítettek, hogy dolgozhassak. Ezt a segítséget szeretném én is a lányaimnak megadni, hiszen mindenki tudja, aki dolgozik, hogy nem könnyű a két vagy három műszak a nőknek (hogy ne legyen félreértés, a férfiaknak sem). Sokáig kettős életet éltem, építész-, illetve anyaszerepben. Folyamatos lelkiismeretfurdalást okozott, hogy ha a gyerekekkel voltam, nem haladtam a munkával, amikor dolgoztam, akkor meg nem a gyerekekkel voltam... Befejezve az aktív irodai életet, hozzáfogtam a dolgom rendszerezéséhez, amire eddig nem értem rá. Szidott is Makovecz Imre, amiért nem dokumentáltam mindent akkor, amikor elkészült egy ház. Kihagytam két évet, majd most a CSOK és a bejelentési eljárás megindulásával megkeresett három régi megbízóm, így most megint dolgozom, és nagyon élvezem. Igaz, nem az irodában, hanem otthon, változatlanul ceruzával. Közben persze sok időt töltök az unokáimmal is, s újra küzdök a lelkiismeretemmel.



◀ Népművészek Alkotótelepe, Tiszavárkony, 1987–90